

บทที่ 3

จีนศึกษาในประเทศไทย

3.1 ความนำ

สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นตัวแสดงที่สำคัญในเวทีโลกการเมืองโลกเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน เป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมที่เก่าแก่และมีคุณค่า เป็นประเทศที่มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ไพศาลและมีประชากรจำนวนมากทั้งภายในประเทศ และชาวจีนโพ้นทะเลที่กระจายอยู่ทั่วไป สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่มีบทบาททางการเมืองไม่น้อยในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชีย

ด้วยความสำคัญดังกล่าวประกอบกับสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศนับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ชาวอเมริกันได้เข้ามามีส่วนพัวพันในเหตุการณ์ต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียเป็นจำนวนมาก ทำให้ “เอเชียศึกษา” กลายเป็นแขนงวิชาที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงที่สหรัฐอเมริกาต้องเผชิญปัญหาภัยกับสงครามเวียดนามและปัญหากัมพูชาในช่วงทศวรรษที่ 1970 และได้ข้อสรุปว่าการผ่อนคลายความตึงเครียดกับสาธารณรัฐประชาชนจีนน่าจะช่วยคลี่คลายปัญหาต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้ “จีนศึกษา” ซึ่งเริ่มมีการก่อตั้งขึ้นแล้วก่อนหน้านี้ กลายเป็นแขนงวิชาที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายหลังจากการยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณรัฐประชาชนจีน และค่อย ๆ เผยแพร่เข้าสู่ภูมิภาคเอเชียและประเทศไทยโดยการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกา ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของกองทุนการวิจัย และการสนับสนุนให้มีการก่อตั้งสถาบันการวิจัยต่าง ๆ ขึ้น และจากจุดเริ่มต้นนี้เองจึงทำให้การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับจีนในประเทศไทยที่เคยมีมาตั้งแต่อดีต ได้รับการพัฒนาระดับให้มีการศึกษาอย่างมีระบบมากขึ้น

3.2 จีนศึกษา

3.2.1 พัฒนาการของจีนศึกษาพอสังเขป

การปะทุขึ้นของสงครามโลกครั้งที่ 2 และบรรยากาศของสงครามเย็นเป็นเหตุการณ์ที่ส่งเสริมให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับความสนใจจากชาวอเมริกันเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากการทำสงครามระหว่างสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น และการที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทกับสงครามกลางเมืองในจีน รวมทั้งในสงครามเกาหลี สงครามเวียดนาม และปัญหาการเมืองกัมพูชา เหล่านี้จึงส่งผลให้มีการปรากฏตัวของชาวอเมริกันจำนวนมากในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประกอบกับการเรียกร้องของชาวอเมริกันจำนวนหนึ่งที่จะต้องเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงในภูมิภาคดังกล่าว จึงทำให้มีความพยายามที่จะศึกษาและทำความเข้าใจ รวมทั้งพัฒนาระบบองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียอย่างกว้างขวาง จากเดิมที่เคยศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้น 2 หรือแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ เช่น การสัมภาษณ์บรรดาทหารผ่านศึก มาเป็นการศึกษาที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิมเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องที่สุด¹

ความจริงแล้วการศึกษาทำความเข้าใจในอาณาบริเวณใด ๆ หรือที่เรียกว่า “อาณาบริเวณศึกษา” (Area Studies) นี้ มีมาตั้งแต่ในช่วงการล่าอาณานิคม ซึ่งอาณาบริเวณศึกษาในช่วงนั้นเป็นแบบที่เรียกว่า “การศึกษาด้านบูรพาทิศ” (orientalism) นั่นคือ เป็นการศึกษาที่มีลักษณะเป็นผลงานด้านประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณคดี โบราณคดี ศาสนาและมนุษยศาสตร์ที่เกี่ยวกับภูมิภาคเอเชียเป็นสำคัญ เนื่องจากการติดต่อเพื่อหาสินค้าที่มีราคาดีในตลาดยุโรปทำให้ประเทศตะวันตกที่มีความชำนาญในการเดินเรือได้เดินทางเข้าสู่เอเชียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งบริษัทการค้าที่มีชื่อเสียงรู้จักกันทั่วไปว่าบริษัทเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในที่สุดกิจกรรมการค้าเหล่านั้นก็นำไปสู่ลัทธิอาณานิคม ซึ่งบรรดาเอกสารในรูปแบบต่าง ๆ เนื้อหาต่าง ๆ ที่ทำกันขึ้นไว้ในช่วงระยะเวลา 100-350 ปีที่เกี่ยวกับอาณานิคมเหล่านี้จึงได้กลายเป็นเอกสารที่มีค่าในด้านอาณาบริเวณศึกษา²

กาลเวลาได้เปลี่ยนแปลงไปมากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา โดยการล่มสลายลงของจักรวรรดินิยมยุโรปในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้อาณาบริเวณศึกษาที่ดำเนินอยู่ในยุโรป

¹ Paul M. Evans, *John Fairbank and the American Understanding of Modern China* (New York: Basil Blackwell Inc., 1988), p. 191.

² สรุปจาก วิทยา สุจริตชนรักษ์, “อาณาบริเวณศึกษา (Area Studies),” *เอเชียปริทัศน์* 15 : 1-2.

ต้องชะงักงันไปไม่น้อย แต่การเข้ามาแทนที่ของจักรวรรดินิยมอเมริกาทำให้อาณาบริเวณศึกษาเพื่อ ฟู้จิ้นในอเมริกาแทน ความต้องการที่จะได้ข้อมูลในด้านต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการ กำหนดนโยบายของสหรัฐอเมริกาต่อไป ทำให้สหรัฐอเมริกาได้ลงทุนอย่างมหาศาลในด้านอาณานิคม บริเวณศึกษาในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในสหรัฐอเมริกาและมีการจัดตั้งหน่วยอาสาสมัครสันติภาพ (peace corps) โดยการส่งอาสาสมัครเหล่านี้ซึ่งมักเป็นนักศึกษาไปยังประเทศต่าง ๆ ในโลกเป็น จำนวนมาก อาสาสมัครเหล่านี้ในภายหลังได้รับราชการในหน่วยงานของรัฐหรือนักวิชาการ ด้านอาณานิคมศึกษาที่ดี นอกจากนี้สายลับของหน่วยงานข่าวกรองกลาง (ซี.ไอ.เอ.) ก็มีข้อมูล ที่เกี่ยวกับอาณานิคมศึกษาอีกประเภทหนึ่งที่สหรัฐอเมริกาให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเอเชียมากขึ้นทุกที ด้วยจุดประสงค์แต่เดิมในยุคสงครามเย็นเพื่อที่ จะสกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์จากโซเวียตและจีนแผ่นดินใหญ่ สหรัฐอเมริกาจึงให้ ความสนับสนุนให้มีการศึกษาในรูปแบบของงานวิจัยทางการเมืองและความมั่นคง และครั้งต่อมา เมื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับสงครามเวียดนาม จึงมีการศึกษาเกี่ยวกับสงครามกองโจร ยุทธศาสตร์การ ต่อต้านคอมมิวนิสต์ การสงครามเรื่องเวียดนาม เวียดนาม บทบาทของมหาอำนาจในส่วนที่เกี่ยวกับ สงครามเวียดนาม และต่อมาส่งเสริมกิจกรรมและการศึกษาวิจัยด้านการเร่งรัดพัฒนาชนบท ชนวนา มวลชน ด้วยจุดประสงค์ที่จะสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ลุกลามเข้าไปในชนบทของประเทศเอเชีย เหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่ส่งให้ “เอเชียศึกษา” ได้รับความสนใจและสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกาเป็นอย่างมาก³

“จีนศึกษา” เป็นอาณานิคมศึกษาหนึ่งที่สหรัฐอเมริกาเคยให้ความสำคัญด้วยเหตุผลของการ ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็น แต่เมื่อสภาพแวดล้อมได้เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับกาลเวลา ทำให้สหรัฐอเมริกาหันมาให้ความสนใจในจีนศึกษาอีกครั้งโดยต้องการแนวการศึกษาวิจัยที่แตกต่าง ไปจากการศึกษาเรื่องจีนแบบดั้งเดิม (traditional sinological studies) ซึ่ง จอห์น แฟร์แบงก์ เป็น บุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในวงการ “จีนศึกษา” ในสหรัฐอเมริกาที่ทำการศึกษาเรื่องจีนใน แบบที่แตกต่างออกไป⁴ นั่นคือ พยายามชี้ให้เห็นว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนมิใช่เป็นประเทศ คอมมิวนิสต์ที่มีลักษณะก้าวร้าวรุกรานเพียงอย่างเดียว หากแต่มีลักษณะหลายประการที่ดีและควร แก่การเปิดโอกาสให้เป็นตัวแสดงหนึ่งในเวทีโลกเหมือนดังประเทศอื่น ๆ อีกทั้งควรจะมีความ สัมพันธ์อันดีต่อกันด้วย จีนศึกษาของ แฟร์แบงก์ นี้ได้ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางต่อแวดวง วิชาการสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแขนงความรู้ทางเอเชียตะวันออก (East Asian affairs) และความคิดของเขาก็ได้ส่งผลกระทบต่อการปรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐอเมริกาและสาธารณ

³ สรุปรจาก เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

⁴ Paul M. Evans, *John Fairbank and the American Understanding of Modern China*, p. 191.

รัฐประชาชนจีนในช่วงทศวรรษที่ 1970⁵ ภายใต้บรรยากาศระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

เดิมที่จีนคอมมิวนิสต์กับสหรัฐอเมริกาเป็นปฏิปักษ์ต่อกันตั้งแต่ก่อนพวกของเหมาเจ๋อตุง จัดตั้งรัฐบาลที่กรุงปักกิ่งในปี ค.ศ. 1949 โดยร่วมมือกับเจียง ไคเช็คทำสงครามกลางเมืองกับพวกคอมมิวนิสต์ และเมื่อคอมมิวนิสต์เป็นฝ่ายชนะประกอบกับความหวาดระแวงการขยายตัวของค่ายคอมมิวนิสต์ ทำให้สหรัฐอเมริกาในฐานะเป็นผู้นำของค่ายเสรี นำประเทศที่อยู่ในค่ายเดียวกัน สกัดกั้นการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ บรรยากาศเช่นนี้ได้สร้างความตึงเครียดระหว่างสหรัฐอเมริกา กับสาธารณรัฐประชาชนจีนนานนับ 20 ปี⁶

ภายใต้บรรยากาศดังกล่าว สาธารณรัฐประชาชนจีนในสายตารัฐบาลอเมริกันเป็นประเทศที่ก้าวร้าวรุกราน ต้องการแผ่ขยายอำนาจอิทธิพลตามอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ คุกคามเอกราชอธิปไตยของโลกเสรี แต่ภายหลังจากมีการปฏิวัติวัฒนธรรมในจีนประมาณช่วงปี ค.ศ. 1966 เป็นต้นมา ภาพของจีนก็ค่อย ๆ ดูสดสวยงดงามขึ้นตามสายตาของนักวิชาการอเมริกัน อุดมการณ์ตามลัทธิเหมาที่เน้นความเท่าเทียมสมบูรณ์ เน้นมวลชนและเน้นความเสียสละไม่เห็นแก่ตัวในสังคมจีน กลายเป็นสิ่งสร้างความตื่นตาตื่นใจให้แก่นักวิชาการและคนอเมริกันไม่น้อย⁷

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษที่ 1970 ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยที่ผู้นำสหรัฐอเมริกาประสบกับข้อเรียกร้องของประชาชนผู้ต่อต้านสงครามจำนวนมากให้มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่มีต่อเวียดนาม ดังนั้น งานริบควันที่จะต้องแก้ภายหลังจาก ริชาร์ด นิกสัน ขึ้นมาเป็นประธานาธิบดี คือ การถอนทหารออกจากเวียดนาม “อย่างสมเกียรติ” ตามที่ได้เคยสัญญาไว้กับประชาชนเมื่อครั้งหาเสียงเลือกตั้ง⁸ ซึ่งในเรื่องดังกล่าว แฟร์แบงค์ เป็นผู้ที่มิบทบาทอย่างมากในการเสนอความคิดเห็นโดยผ่านทางหนังสือและบทความต่าง ๆ รวมทั้งสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และการกล่าวในที่ประชุมเชิงวิชาการต่าง ๆ โดยเสนอว่าสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นตัวแปรสำคัญที่จะช่วย

⁵ Ibid., p. 2.

⁶ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 479.

⁷ นฤมิตร สอดสุข, “จีนศึกษากับผลกระทบทางการเมืองและการต่างประเทศของไทย,” ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์กับสังคมไทย, หน้า 174.

⁸ เจียน ชีระวิทย์, นโยบายต่างประเทศจีน, หน้า 480.

ให้สหรัฐอเมริกาสามารถถอนตัวออกจากสงครามเวียดนามอย่างสมศักดิ์ศรี รวมทั้งเสนอวิธีการที่ผู้นำสหรัฐอเมริกาควรจะทำปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวด้วย⁹

ดังนั้นในการผ่อนคลายความตึงเครียดระหว่างประเทศทั้งสอง ภายใต้การปรึกษาหารือของ ดร.เฮนรี คิสซิงเจอร์ และประธานาธิบดีนิกสัน ประกอบกับความคิดเห็นของ แฟร์แบงก์ วอชิงตันจึงเป็นฝ่ายริเริ่ม โดย ดร.เฮนรี คิสซิงเจอร์ ได้เดินทางไปพบโจวเอินไหลอย่างลับ ๆ ที่กรุงปักกิ่งในวันที่ 9-11 กรกฎาคม ค.ศ. 1971 และประธานาธิบดีนิกสันกับคณะ 300 คน ก็ได้ออกเดินทางไปเยือนจีนอย่างไม่เป็นทางการเป็นเวลา 8 วัน คือตั้งแต่วันที่ 21-28 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1972 โดยการเยือนของผู้นำสหรัฐอเมริกานี้ก็ได้รับการต้อนรับอย่างดีจากผู้นำจีน เนื่องจากในขณะนั้นทางสาธารณรัฐประชาชนจีนเองก็กำลังประสบ “ภัยคุกคาม” จากโซเวียต และพิจารณาแล้วว่าสหรัฐอเมริกาเป็นภัยน้อยกว่าสหภาพโซเวียต¹⁰

จากสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในของสาธารณรัฐประชาชนจีน ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรม ทำให้ทัศนคติของนักวิชาการอเมริกันบางคนมองว่า จีนในยุคเหมา แม้จะได้ชื่อว่าเป็นสังคมนิยมที่ยากจน แต่ก็มีลักษณะเด่นที่เชื่อกันว่า มวลชนจีนมีคุณภาพชีวิตทั่ว ๆ ไปดีกว่าในประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกที่เจริญก้าวหน้า แต่ก็เต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขันและสิ่งแวดล้อมที่เลวร้ายมีแต่มลพิษ นอกจากนี้ในสาธารณรัฐประชาชนจีนยังเน้นสนับสนุนลัทธิสังคมนิยม ความร่วมมือร่วมใจ ลัทธิรวมหมู่ และลัทธิเสมอภาค สมบูรณ์ที่น่าชื่นชม ไม่ใช่ลักษณะแบบสังคมนิยมอเมริกันตามลัทธิทุนนิยม การแก่งแย่งชิงดี ลัทธิปัจเจกชนนิยม และการทำให้ทันสมัย เหตุผลที่มุมมองใหม่นี้เกิดขึ้นในหมู่นักวิชาการอเมริกันก็เพราะเริ่มคิดกันว่าการศึกษาทำความเข้าใจจีนในอดีตเกิดจากการนำเอาบรรทัดฐานค่านิยมทางศีลธรรมและการเมืองของประเทศตะวันตกเข้าไปวิเคราะห์ นอกจากนี้ยังมีอคติของการกลัวจีนอย่างมีขอบเขตและใช้แนวคิดของยุคสงครามเย็นอีกด้วย รัฐบาลอเมริกันจึงไม่ยอมรับความสำเร็จของจีนและดูแลจนว่าล้มเหลว¹¹

⁹ Paul M. Evans, *John Fairbank and the American Understanding of Modern China*, pp.251-283.

¹⁰ Henry Kissinger, *White House Year* (Boston Toronto : Little, Brown and Company, 1979), p.185.

อ้างอิงใน เขียน วีระวิทย์, *นโยบายต่างประเทศจีน*, หน้า 481.

¹¹ นฤมิตร สอดสุข, “จีนศึกษากับผลกระทบทางการเมืองและการต่างประเทศของไทย,” ใน รายงานการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง พัฒนาการทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์กับสังคมไทย, หน้า 175.

การที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีส่วนพัวพันในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และการปรับปรุงความสัมพันธ์ระหว่างสาธารณรัฐประชาชนจีนกับสหรัฐอเมริกานี้ ส่งผลให้ “เอเชียศึกษา” และ “จีนศึกษา” ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง แต่อย่างไรก็ตาม “จีนศึกษา” ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ต้องประสบกับอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “จีนศึกษา” ในช่วงหลังปี ค.ศ. 1949

3.2.2 แหล่งข้อมูลและข้อจำกัดของจีนศึกษาในช่วงหลัง ค.ศ. 1949¹²

นักวิจัยที่ต้องการวิจัยเรื่องเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงหลังปี ค.ศ. 1949 ต้องเผชิญหน้ากับสภาพบีบบังคับต่าง ๆ มากมาย ทั้งนี้เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น นโยบายปิดประเทศของจีนในช่วงนั้น ทำให้การหาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิเป็นไปได้ยาก และแม้ว่าผู้วิจัยจะหันมาศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิก็ตาม ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ความไม่ต่อเนื่องและความแตกต่างกันของข้อมูลที่ได้รับ นอกจากนี้อุปสรรคทางด้านภาษาก็เป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยส่วนใหญ่ต้องอ้างอิงจากเอกสารที่แปลเป็นภาษาอังกฤษ ด้วยอุปสรรคต่าง ๆ เหล่านี้จึงทำให้จีนศึกษาเป็นการวิจัยที่ยาก ดังนั้น สิ่งที่ท้าทายรัฐบาลของแต่ละประเทศมานานกว่า 30 ปี คือ การที่จะต้องเลือกหยิบยกข้อมูลที่เกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนจากแหล่งข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์จากหลาย ๆ แหล่ง และนำมาปะติดปะต่อกันให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายระดับชาติ

การทดแทนปัญหาการเข้าไม่ถึงแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมินี้ ทำให้ผู้วิจัยชาวตะวันตกหันมาพัฒนางานวิจัยของตนโดยอาศัยฐานข้อมูลจากฮ่องกงเป็นหลัก เนื่องจากฮ่องกงมีสถาบันและองค์กรหลายแห่งซึ่งได้จัดเก็บรวบรวมจดหมายเหตุต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น สถาบันสหภาพการวิจัย (Union Research Institute : URI) และศูนย์บริการมหาวิทยาลัย (Universities Service Centre : USC) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสามารถได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์จากชาวจีนที่อพยพมาสู่ฮ่องกงหรือชาวฮ่องกงเอง ข้อมูลจากการสัมภาษณ์นี้ก็มีจุดอ่อน คือ นักวิจัยจะไม่ได้ข้อมูลในแง่มุขระดับสูง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเหล่านี้ก็ยังเป็นข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาวิจัยจีนร่วมสมัย (Contemporary China) ได้บ้าง

¹² ข้อมูลส่วนใหญ่สรุปจาก Michel Oksenberg, “Politics takes command : An essay on the study of post-1949 China,” in *The Cambridge History of China*, eds. Roderick Macfarquhar and John K. Fairbank (Cambridge: Cambridge University Press, 1987), pp. 547-559.

นอกจากการสัมภาษณ์แล้ว การอาศัยข้อมูลจากสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ก็สำคัญ เช่น หนังสือพิมพ์ประชาชนรายวัน [The People's Daily หรือภาษาจีนเรียกว่า เหวินหมินริเป่า (Jen-min jib-pao หรือ Ren-min-Ri-Bao)] วารสารจีนใหม่รายเดือน [New China Monthly หรือภาษาจีนเรียกว่า ซินหัวเห่เป่า (Hsin-bua yueh-pao หรือ Xin-hua-Yue-Bao)] วารสารจีนใหม่รายปักษ์ [New China Semi-monthly หรือภาษาจีนเรียกว่า ซินหัวเห่กาน (Hsin-bua pan-yueh-k'an หรือ Xin-hua-Yue-Gan)] เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม แหล่งข้อมูลเหล่านี้ก็ยังคงประสบกับปัญหาการขาดความต่อเนื่อง

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยนักวิจัยได้ทำการเรียงลำดับแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับลำดับเวลา เพื่อให้ผลการวิจัยที่ได้มีความต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยแหล่งข้อมูลเหล่านี้ได้แก่ (1) นักโทษลี้ภัยสงครามชาวจีนที่ได้ย้ายถิ่นฐานไปสู่ไต้หวันภายหลังจากสงครามเกาหลี (2) เหยื่อชาวอเมริกันที่ได้รับการปล่อยตัวจากการถูกล้างสมองจากจีน ในช่วงกลางทศวรรษที่ 1950 และรายงานต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการแบบจีนในการบงการและควบคุมกลุ่มกบฏต่าง ๆ (3) ความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับระบบสังคมและการเมืองในช่วง ขบวนการร้อยบุปผา (Hundred Flowers Campaign) ในปี ค.ศ. 1957 (4) วารสารกวงซัวตงซวิน (*Kung-tso t'ung-hsun* หรือ *Gong-cuo-Tong-xun*) ซึ่งเป็นวารสารที่ออกโดยกองทัพปลดแอกประชาชนจีน (People's Liberation Army : PLA) (5) ผู้อพยพที่ไหลทะลักเข้าสู่ฮ่องกงในปี ค.ศ. 1962 (6) เอกสารการรณรงค์การศึกษาแบบสังคมนิยมในช่วง ค.ศ. 1962-1964 (7) หนังสือพิมพ์ของพวกยามแดง (red guard) ในช่วงการปฏิวัติวัฒนธรรมระหว่างปี ค.ศ. 1966- 1968 (8) เอกสารลับปี ค.ศ. 1972 ของคณะกรรมการกลางที่อธิบายระบบของหลิน เปียว (9) เอกสารที่เกี่ยวกับนโยบายของเติ้งเสี่ยวผิงในช่วงปี ค.ศ. 1975-1976 (10) ความคิดเห็นต่าง ๆ ที่ประชาชนจีนได้แสดงในช่วงเหตุการณ์เทียนอันเหมินปี ค.ศ. 1976 (11) เอกสารลับปี ค.ศ. 1977 ของคณะกรรมการกลางที่อธิบายความชั่วร้ายของแก๊งสี่คน (12) ใบปลิวและวารสารต่าง ๆ ที่อธิบายถึงความเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยในช่วงปี ค.ศ. 1978-1979 (13) คำฟ้องร้องในการดำเนินคดีแก๊งสี่คนและหลินเปียวในช่วงปี ค.ศ. 1980-1981

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแหล่งข้อมูลจะมีมากขึ้นและมีความต่อเนื่องกันมากขึ้น แต่ก็ยังเป็นแหล่งข้อมูลที่หายาก ดังนั้น ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ผู้วิจัยจีนศึกษามักใช้กันอย่างแพร่หลายมักจะมาจากบรรดาส่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ของจีน การบอกเล่าจากประสบการณ์ที่พบเห็นทั้งจากชาวจีนเองและจากผู้ที่เคยอาศัยในสาธารณรัฐประชาชนจีนชั่วคราว การศึกษาจากงานศิลปะต่าง ๆ ของจีน เช่น บทกวี เรื่องสั้น นิทานปรัมปรา เป็นต้น รวมทั้งการศึกษาจากงานวิจัยจีนที่เคยมีผู้ศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งแหล่งข้อมูลเหล่านี้แม้จะเป็นแหล่งข้อมูลหลักที่ใช้ในการวิจัยจีนศึกษา ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นแหล่งข้อมูลที่มีข้อจำกัดอยู่มาก

ก. สิ่งตีพิมพ์ภาษาจีน

สิ่งตีพิมพ์ภาษาจีน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ ใบปลิวหรืออื่น ๆ เป็นทรัพยากรหลักสำหรับการวิจัยเกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีน เนื่องจากเป็นแหล่งที่จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับระบบการเมืองจีนในขณะนั้น เช่น นโยบายที่รัฐบาลประกาศใช้ ผลการประชุม หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมจีน แต่อย่างไรก็ตาม การอาศัยสิ่งตีพิมพ์เหล่านี้เป็นแหล่งข้อมูลก็มีข้อจำกัด เนื่องจากจะประสบปัญหาถูกควบคุมโดยรัฐบาล ดังนั้น ข้อความต่าง ๆ ที่อยู่ในสิ่งตีพิมพ์เหล่านั้นมักเป็นการแสดงออกถึงนโยบายต่าง ๆ ของรัฐบาลมากกว่าการนำเสนอข่าวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมจีน ดังนั้น การใช้แหล่งข้อมูลนี้เป็นแหล่งข้อมูลเพียงอย่างเดียวจึงไม่เพียงพอสำหรับการวิจัยจีนศึกษา หากแต่ต้องมีการศึกษาเพิ่มเติมและเชื่อมโยงกับแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ด้วย

นอกจากการอาศัยสิ่งตีพิมพ์จีนเป็นข้อมูลจะประสบปัญหาการถูกควบคุมโดยรัฐบาลแล้ว ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยจะได้รับจากแหล่งข้อมูลนี้คือ ปัญหาทางด้านภาษา เนื่องจากมีคนจำนวนไม่มากนักที่มีความรู้เรื่องภาษาจีนอย่างแตกฉาน ทำให้ผู้ศึกษาต้องอาศัยเอกสารแปลเป็นหลัก ซึ่งจะเจือปนด้วยทัศนคติของผู้แปล

ข. การบอกเล่า

การบอกเล่าจากบรรดาผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในสาธารณรัฐประชาชนจีน เช่น ผู้ที่เคยเดินทางไปท่องเที่ยว ผู้ที่เคยไปศึกษาในสาธารณรัฐประชาชนจีน หรือผู้ที่เคยทำงานในสาธารณรัฐประชาชนจีน เป็นต้น ข้อมูลจากการบอกเล่านี้มีข้อดีตรงที่สามารถเสริมในส่วนที่สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ ไม่สามารถตีพิมพ์ได้ เช่น ระบบควบคุมนักท่องเที่ยว ความไม่เท่าเทียมกันและความรุนแรงในสังคมจีน การควบคุมอย่างเข้มงวดของรัฐบาล เป็นต้น แต่ข้อจำกัดของแหล่งข้อมูลนี้ คือ ความไม่สมบูรณ์ในเนื้อหา รวมทั้งความลำเอียงและทัศนคติของผู้เล่า นอกจากนี้ยังถูกจำกัดด้วยเวลาและสถานที่ที่ผู้เล่าแต่ละคนประสบต่างกันด้วย

ค. งานศิลปะ

งานวิจัยจีนศึกษาจำนวนมากไม่น้อยที่อาศัยข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทางศิลปะเป็นฐานข้อมูล เช่น บทกวี เรื่องสั้น นิทานปรัมปรา ละครเวที การแสดงโอเปร่า ภาพยนตร์ จิตรกรรม งานวาดเขียน แม้กระทั่งสื่อโฆษณาต่าง ๆ เป็นต้น เนื่องจากนักวิจัยที่อาศัยแหล่งข้อมูลประเภทนี้เป็นหลักเชื่อว่า

สิ่งเหล่านี้ได้แสดงออกถึงความเชื่อและค่านิยมต่าง ๆ ที่ผู้นำพยายามเผยแพร่ต่อประชาชน รวมทั้งแง่มุมทางด้านวัฒนธรรมโดยรวมขณะนั้น แต่ข้อจำกัดของแหล่งข้อมูลนี้ คือ ข้อมูลส่วนใหญ่จะมีความโน้มเอียงไปทางด้านวัฒนธรรมมากกว่าสิ่งอื่น

ง. การสัมภาษณ์จากผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน

ข้อมูลนี้จะได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยอาศัยอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน และอพยพไปอาศัยอยู่ในต่างประเทศ เช่น ฮองกง ไต้หวัน อินเดีย และประเทศในแถบตะวันตก ซึ่งจุดอ่อนของข้อมูลประเภทนี้คือ ความมีอคติของผู้ที่ให้สัมภาษณ์ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นบิชปบังคับให้อพยพออกนอกประเทศ

จ. สิ่งตีพิมพ์ภาษาอังกฤษ

แหล่งข้อมูลนี้เป็นแหล่งข้อมูลที่อาศัยงานเขียนที่เคยมีผู้ศึกษาก่อนหน้านี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการจัดทำเป็นภาษาอังกฤษ โดยจุดอ่อนของแหล่งข้อมูลนี้ คือ ข้อมูลที่ได้รับจะผ่านการตีความของผู้เขียนมาแล้วขั้นหนึ่ง ซึ่งทำให้ข้อมูลที่ได้มีความไม่บริสุทธิ์

โดยสรุปแล้ว แม้ว่าจีนศึกษาจะได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกา นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา แต่แหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยก็ยังมีข้อจำกัดอยู่มาก ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุดจึงจำเป็นต้องอาศัยแหล่งข้อมูลจากหลายแหล่งประกอบกัน

3.2.3 ลักษณะการศึกษาวิจัยการเมืองจีน

แม้ว่าจีนศึกษาจะประสบอุปสรรคนานาประการ แต่ความพยายามในการวิจัยเรื่องจีนก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยเฉพาะในการศึกษาเรื่องการเมืองจีนเป็นเรื่องที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก ซึ่งในเอกสารประกอบการเรียนวิชา 2402624 เอเชียตะวันออกในโลกสมัยใหม่ (ชุดที่ 2)¹³ ใ้ให้

¹³ อภิญา รัตนมงคลมาส, “เอกสารประกอบการเรียนวิชา 2402624 เอเชียตะวันออกในโลกสมัยใหม่ (ชุดที่ 2)” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ม.ป.ป.) ซึ่งได้คัดแปลงและเรียบเรียงมาจาก Nina P. Halpern (Department of Political Science, Stanford University) *Studies of Chinese Politics*, Paper presented to the Conference on “Perspectives on the American Study of Contemporary China,” sponsored by the Wilson Center, Wye Plantation, Maryland, July 20-23, 1998.

ข้อสังเกตว่า การศึกษาเรื่องการเมืองจีนมีการศึกษาสลับไปสลับมาตลอดเวลาระหว่าง 4 ประเภท อันประกอบด้วย ประเภทรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ (ตัวอย่างเช่น บรรดาหัวข้อวิจัย) ประเภท กระบวนทัศน์พื้นฐาน (ชุดของฐานคติและการวางกรอบความคิด) ประเภทปมปริศนาชวนค้นคว้า วิจัย และประเภทใ่อารมณ์หรือประเมินเหตุการณ์ตามค่านิยมของผู้ศึกษา

อย่างไรก็ตามประเภทกระบวนทัศน์พื้นฐานในการศึกษาการเมืองของจีนถือเป็นการวิจัยที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมากจากนักวิจัย ซึ่งประเภทของกระบวนทัศน์จะเปลี่ยนแปลงไปตาม เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในการเมืองของจีน ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ช่วงใหญ่ ๆ ดังนี้

ก. การวิจัยช่วงทศวรรษที่ 1950 ถึงช่วงต้นของทศวรรษที่ 1960¹⁴

การศึกษาจีนในช่วงเวลาดังกล่าว ผู้ศึกษามักให้ความสนใจเกี่ยวกับสถาบันและอุดมการณ์ของ สาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งการเน้นหรือการให้ความสนใจมากทางด้านสถาบันที่เป็นทางการและ อุดมการณ์นี้เข้ากันได้ดีกับกระบวนทัศน์ “เผด็จการเบ็ดเสร็จ” (totalitarian paradigm) ซึ่งเห็นว่า ภาวะผู้นำมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและพยายามสร้างความเข้าใจว่าผู้นำได้ทำตามเป้าหมายของ การปฏิบัติและประสบความสำเร็จ โดยสนองตอบต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างไร¹⁵ นอกจากนี้หัวข้อที่มักจะทำการอภิปรายในช่วงเวลาดังกล่าวคือ หัวข้อแรก สิ่งที่เหมาะสมจัดสร้างขึ้น ในสาธารณรัฐประชาชนจีนภายใต้ทฤษฎีมาร์กซิสต์เลนิน (Marxist-Leninist Theory) หัวข้อที่สอง คือ อะไรคือขอบเขตของหลักการและการปฏิบัติแบบคอมมิวนิสต์จีนที่ถูกนำไปใช้ในจีนดั้งเดิม หัวข้อที่สาม คือ กลไกและการระดมทรัพยากรถูกนำไปใช้อย่างไรจึงได้ประสบความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การนำไปใช้กับบรรดาปัญญาชนผู้ซึ่งมีประสบการณ์เกี่ยวกับความรุนแรงของอำนาจ การควบคุมของคอมมิวนิสต์ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1950¹⁶

นอกจากจีนศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวจะให้ความสนใจที่การศึกษาถึงความคิดและปรัชญา ของมาร์กซิสต์และเลนินซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนทัศน์ “เผด็จการเบ็ดเสร็จ” แล้ว ก็ยังมีพรรณานอื่น ๆ ที่หลีกเลี่ยงจากกระบวนทัศน์ดังกล่าว ซึ่งทัศนะที่แตกต่างนี้ได้ถูกนำเสนอโดยนักมนุษยวิทยา ซึ่งมี

¹⁴ Michel Oksenberg, “Politics takes command : An essay on the study of post-1949 China,” in *The Cambridge History of China*, p. 578.

¹⁵ อภิญญา รัตนมงคลมาส, “เอกสารประกอบการเรียนวิชา 240264 เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในโลกสมัยใหม่ (ชุด ที่ 2),” หน้า 3.

¹⁶ Michel Oksenberg, “Politics takes command : An essay on the study of post-1949 China,” in *The Cambridge History of China*, p. 578.

การพยายามนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา สังคมในชนบท โครงสร้างครอบครัว หรือการศึกษา รูปแบบปฏิสัมพันธ์ดั้งเดิมระหว่างรัฐกับสังคม นอกจากนี้ยังมีงานวิจัย 2 – 3 ชิ้น ที่หันมาให้ความสนใจเรื่องทฤษฎีทันสมัย (modernization theory) เป็นต้น¹⁷

สำหรับแหล่งที่มาของข้อมูลที่ใช้ในการทำการวิจัยจีนศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นค่อนข้างกระจัดกระจายและมีความหลากหลาย เนื่องจากสภาพทางการเมืองเป็นอุปสรรคที่สำคัญ ทำให้การวิจัยในช่วงเวลาดังกล่าวนี้มีความยากอยู่ตรงการหาจุดบรรจบกันของข้อมูลอันไม่สมบูรณ์ที่มาจากหลาย ๆ แหล่ง เช่น สิ่งตีพิมพ์ของจีน ความทรงจำและการท่องเที่ยวของบรรดาผู้ที่เคยไปจีนในช่วงสั้น ๆ ในระยะเวลาดังกล่าว งานศิลปะต่าง ๆ บทสัมภาษณ์จากผู้ที่เคยอยู่อาศัยในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน งานวิจัยเก่า ๆ ของจีน และวรรณกรรมที่เป็นภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษ ซึ่งบรรดาแหล่งข้อมูลเหล่านี้แม้จะเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานของการวิจัยจีนศึกษา แต่แต่ละแหล่งข้อมูลนี้ก็มักมีข้อจำกัดในตัวเองซึ่งทำให้ต้องมีการระมัดระวังมากพอสมควรในการอ้างอิงและต้องใช้ประกอบกันหลายแหล่งเพื่อลดจุดด้อยของกันและกัน และสำหรับแหล่งข้อมูลหลักที่สำคัญในการวิจัยจีนในช่วงเวลาดังกล่าวได้จากสิ่งตีพิมพ์จีนและการสัมภาษณ์จากผู้อพยพชาวจีน

ข. การวิจัยช่วงปลายทศวรรษที่ 1960 ถึงทศวรรษที่ 1970

ในช่วงทศวรรษที่ 1960 – 1970 เป็นช่วงที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย ทั้งภายในประเทศและภายนอกประเทศ เช่น การปฏิวัติวัฒนธรรม การพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจีนตามแบบเหมา หรือการเข้าสู่สงครามเวียดนาม เป็นต้น ทำให้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จีนศึกษาจึงมีรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น

การปฏิวัติวัฒนธรรม (The Cultural Revolution ค.ศ. 1966-1976) ได้ส่งผลกระทบต่อจีนในเวลาต่อมา โดยมีการกล่าวกันว่าในประวัติศาสตร์จีนนั้น ไม่มีช่วงใดที่จีนเป็นระบบเผด็จการเบ็ดเสร็จมากไปกว่าในช่วงปี ค.ศ. 1966-1976¹⁸ ซึ่งระบบดังกล่าวส่งผลให้มีการปรากฏตัวของลักษณะทางการเมืองในทุกแง่มุมของสังคมจีน ไม่ว่าจะเป็นสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ผู้นำได้รับความศรัทธาสูงสุดเท่าที่เป็นมาในอดีต ความกลัวได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ซึ่งเหล่านี้ทำให้กระบวนการค้นพบเผด็จการเบ็ดเสร็จเริ่มหันเหไปสู่วิถีทางที่สลับซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากแบบเดิมนั้น

¹⁷ อ่านเพิ่มใน Michel Oksenberg, “Politics takes command : An essay on the study of post-1949 China,” in *The Cambridge History of China*, pp .582-583.

¹⁸ Ibid., p. 583.

ไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้¹⁹ โดยได้หันเหทิศทางการศึกษาไปสู่การวิเคราะห์ผลกระทบของเหตุการณ์เหล่านี้ที่มีต่อการทำงานของระบบและได้เปลี่ยนความเข้าใจของเราต่อระบบด้วย เพราะทำให้รู้ว่ามีความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำและความตึงเครียดทางสังคมอยู่จริงอันนำไปสู่การตระหนักถึงข้อจำกัดของกระบวนการผลิตการเบ็ดเสร็จในการวิเคราะห์การเมืองจีน งานส่วนใหญ่จึงเป็นเรื่องของการสร้างรูปแบบการวิเคราะห์หรือการทำความเข้าใจความขัดแย้งเหล่านี้ และผลกระทบจากความขัดแย้งที่มีผลทางนโยบาย²⁰

งานศึกษาในระบอบดังกล่าวมีลักษณะ 3 ประการที่แตกต่างจากงานในระยะก่อนหน้านี้นี้ กล่าวคือ ยอมรับว่ามีความขัดแย้งของชนชั้นนำ ประเด็นที่ต้องขบให้แตกคือจะสร้างรูปแบบอธิบายความขัดแย้งได้อย่างไร การรับรู้ความสำคัญของมวลชนว่าเป็นตัวแสดงตัวหนึ่งเช่นเดียวกับชนชั้นและเจาะจงสู่กระบวนการนอกรูปแบบที่ต่อต้านสถาบันที่เป็นทางการ นั่นคือ การยอมรับโดยปริยายถึงความหลากหลายของการเมืองจีน เราอาจอธิบายผลทางนโยบายที่ออกมาว่าเป็นการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มหรือ “ผลประโยชน์” แล้วหาว่าคนกลุ่มไหนที่มีบทบาทหรือเป็นตัวแสดงสำคัญระหว่างชนชั้นหรือมวลชน²¹ นอกจากนี้ความพยายามของเหมาที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมจีนให้เป็นไปตามระบบเหมาและการนำประเทศเข้าสู่สังคมนิยมได้ทำให้มีการตั้งประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และพยายามวิเคราะห์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกระจายอำนาจภายในจีนรวมทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ได้เริ่มเข้ามาอยู่ในความสนใจของนักวิเคราะห์เรื่องจีน²²

ก. การวิจัยช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ถึงทศวรรษ 1980 หรือการวิจัยยุคหลังเหมา

ยุคหลังเหมาแบบ Maoist ไม่ได้ได้รับความนิยมอีกต่อไป งานเขียนใหม่ ๆ ในปลายทศวรรษ 1970 จนถึงกลางทศวรรษ 1980 และเรื่อยมาจะตั้งประเด็นปัญหาถึงระดับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นหรือโต้แย้งว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกับความเชื่อยุคต้น ๆ คือ มุ่งสู่ระบบความไม่เท่าเทียมกันมากขึ้น เป็นระบบที่อาศัยชนชั้นนำมากขึ้นหรือเป็นเผด็จการมากขึ้น แต่ความต่อเนื่องของหัวข้อวิจัยยังคงดำรงอยู่ได้แก่การสืบสานความสนใจกับสถาบันพื้นฐานและกระบวนการ

¹⁹ Ibid., p. 583.

²⁰ อภิญา รัตนมงคลมาส, “เอกสารประกอบการเรียนวิชา 240264 เอเชียตะวันออกในโลกสมัยใหม่ (ชุดที่ 2),” หน้า 2.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

²² Michel Oksenberg, “Politics takes command : An essay on the study of post-1949 China,” in *The Cambridge History of China*, pp. 583

สิ่งที่แตกต่างออกไปในการศึกษาเรื่องสถาบันและกระบวนการกำหนดนโยบายคือ นโยบายขององค์กร หรือเป็นงานเสาะหาพัฒนาการของนโยบายการค้าของ โดโรธี โสลิงเจอร์ (Dorothy Solinger) ที่ชี้ถึงทฤษฎีที่แข่งขันกันระหว่างชนชั้นนำซึ่งมีอิทธิพลในแต่ละยุคแต่ละสมัย นอกจากนี้ก็เป็นการศึกษาว่าด้วยการเมืองเรื่องปฏิรูป และเนื่องจากกระบวนการกำหนดนโยบายยังเป็นเรื่องในความสนใจจึงมีงานจำนวนมากไม่น้อยที่พุ่งไปที่การมีส่วนร่วมของมวลชนและบทบาทของกลุ่มรวมไปถึงความพยายามสร้างระบบประชาธิปไตยในจีน แนวโน้มของความสนใจที่เปลี่ยนไปของนักวิชาการนี้ชี้ให้เห็นถึงการเกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เน้นด้านโครงสร้างมากกว่าเดิมจนเห็นได้ชัดว่าการศึกษการเมืองจีนในระยะนี้มีอยู่ 2 ทิศนะหลัก แม้ไม่แยกจากกัน โดยเด็ดขาดก็ตาม กล่าวคือกลุ่มหนึ่งมีทัศนะว่าการเมืองและนโยบายเป็นผลผลิตของความขัดแย้งระหว่างตัวแสดงที่แข่งขันกัน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งมีทัศนะว่า “การเมือง” ได้ฉายให้เห็นภาพตัวตนของโครงสร้างพื้นฐานของรัฐบาลจีนรวมทั้งความคิด ความเชื่อพื้นฐานของสถาบันต่าง ๆ เหล่านั้น ดูเหมือนว่าทัศนะของกลุ่มหลังจะมีน้ำหนักมากขึ้นทุกที²³

โดยสรุปแล้ว จีนศึกษาได้รับความสนใจอย่างจริงจังนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา โดยนักวิจัยชาวสหรัฐอเมริกา อันเป็นผลมาจากการที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในภูมิภาคเอเชีย และแม้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวการวิจัยจีนศึกษาจะประสบกับอุปสรรคมากมายในการหาแหล่งข้อมูลที่ต้องการ แต่อย่างไรก็ตาม การวิจัยก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยพบว่ากระบวนการทัศน์พื้นฐานที่มักใช้อธิบายการเมืองจีนในช่วงเวลาที่ผ่านมาคือ กระบวนการทัศน์ “เผด็จการเบ็ดเสร็จ” และกระบวนการทัศน์ “การปฏิวัติ” และ “การทำให้เป็นสมัยใหม่”

3.3 จีนศึกษาในประเทศไทย

3.3.1 พัฒนาการจีนศึกษาในประเทศไทย

แม้ว่า “จีนศึกษา” ในประเทศไทยจะเป็นผลผลิตหนึ่งของสหรัฐอเมริกาในการสนับสนุนการศึกษาวิจัยด้าน “เอเชียศึกษา” แต่สำหรับนักวิจัยในประเทศไทยเองก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้จีนเช่นกัน โดยในเรื่องนี้ วรศักดิ์ มหัทธโนบล ได้กล่าวว่า

²³ อภิญญา รัตนมงคลมาส, “เอกสารประกอบการเรียนวิชา 240264 เอเชียตะวันออกในโลกสมัยใหม่ (ชุดที่ 2),” หน้า 3.

“ภายใต้ความเป็นจริงที่ว่า จีนเป็นประเทศที่ใหญ่และมีประชากรมากจนมีความน่าสนใจ ทั้งในแง่ของการเป็น “ตลาด” เท่า ๆ กับที่ให้ชวนคิดถึงประเด็น “ความมั่นคง” ในฐานะที่เป็นประเทศที่มีที่ตั้งอยู่ใกล้ไทย ประการหนึ่ง และการที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอยู่ไม่น้อย และมีอิทธิพลทางเศรษฐกิจอย่างมากมายในไทย อีกทั้งยังเป็นกลุ่มคนที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับจีน อีกประการหนึ่ง คงเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะให้ความสำคัญแก่การเรียนรู้จีนให้ลึกซึ้งมากกว่าที่จะเข้าใจว่า การเรียนรู้จีนเป็นการให้ความสำคัญแก่เงินจนเกินเหตุ”²⁴

จากความเป็นจริงข้างต้นนี้เองจึงทำให้ไทยเป็นสังคมที่มีปัจจัยที่เอื้อต่อการเรียนรู้เรื่องจีนอยู่ไม่น้อย และมีส่วนส่งเสริมให้จีนศึกษาในประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา โดยการพัฒนาการศึกษาในประเทศไทยอาจแบ่งออกเป็น 2 ช่วงใหญ่ ๆ โดยอาศัยเหตุการณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์เป็นตัวแบ่ง นั่นคือ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975

ก. จีนศึกษาในช่วงก่อนปี ค.ศ.1975

ในอดีต สังคมไทยรู้จักจีนโดยผ่านงานวรรณกรรมและงานในเชิงวัฒนธรรมอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ ไม่นับพิธีกรรมหรือประเพณีที่ชาวจีนนำมาปฏิบัติในไทยอีกไม่น้อย ซึ่งลักษณะของการศึกษาเรียนรู้จีนดังกล่าวนี้ คำว่า “จีนศึกษา” (Chinese studies) ยังไม่ปรากฏขึ้นในสังคมไทยอย่างเด่นชัด แต่จะปรากฏคำว่า “จีนคดี” หรือ “จีนวิทยา” (sinology) และการศึกษาเรื่องจีนจะเน้นหนักไปทางด้านมนุษยศาสตร์ ส่วนการศึกษาจีนที่เริ่มเน้นหนักทางด้านสังคมศาสตร์ หรือที่มักใช้คำว่า “จีนศึกษา” มาปรากฏจริง ๆ ประมาณทศวรรษ 1970 ในสถาบันการศึกษา หลังจากนั้นก็เป็นคำที่ถูกใช้กันโดยทั่วไป²⁵

จีนศึกษาในประเทศไทยในช่วงดังกล่าวนี้เต็มไปด้วยอุปสรรคนานาประการ ดังที่ประสบกันทั่วโลก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเมืองภายในจีนเองที่ได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์ และสถาปนาประเทศเป็นสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1949 หรือการเมืองภายในของไทยเอง ที่ผู้นำไทยขณะนั้นมองประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนด้วยความหวาดระแวงว่าจะเผยแพร่คอมมิวนิสต์และขยายอิทธิพลเข้าสู่ไทย นอกจากนี้

²⁴ วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “ปัจฉิมบท,” ใน จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21. วรศักดิ์ มหัทธโนบล, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 501.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 501.

การเมืองระหว่างประเทศก็มีส่วนสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการศึกษาเรื่องจีน กล่าวคือ ในขณะที่นั้น เป็นช่วงที่อยู่ภายใต้บรรยากาศของสงครามเย็น ซึ่งทั้งสหรัฐอเมริกาและรัฐบาลไทยต่างก็ได้พยายาม โฆษณาชวนเชื่อเกี่ยวกับความชั่วร้ายของสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งทำให้ภาพพจน์ของสาธารณรัฐ ประชาชนจีนในสายตาของคนไทยค่อนข้างไปในทางลบ

ในขณะนี้ การศึกษาเกี่ยวกับจีนมักจะมองจีนว่าเป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออก และเน้น ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมากกว่าการเมืองปัจจุบันและนโยบายต่างประเทศ โดย จีนจะถูกสอนร่วมกับญี่ปุ่นและเกาหลี ยิ่งไปกว่านี้อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงนี้ไม่มีนักวิชาการใดที่สนใจ และเชี่ยวชาญเรื่องจีน โดยเฉพาะ และพยายามค้นคว้าเกี่ยวกับจีนอย่างละเอียด²⁶ โดยงานวิชาการ เกี่ยวกับจีนในช่วงนี้มีน้อยมาก ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น งานของ พระยาอนุมานราชชน (เสฐียร โกเศศ) เป็นต้น

ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชชน หรือที่รู้จักกันแพร่หลายในวงการนักศึกษาทั้ง ไทยและ ต่างประเทศ เป็นนักชาติพันธุ์วิทยา นักนิรุกติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ นักวรรณคดีและนักสังคม วิทยาผู้มีชื่อเสียงเด่นของประเทศไทย จนได้รับการกล่าวขานว่าเป็นนักปราชญ์ที่สำคัญคนหนึ่งของ ไทย²⁷ ซึ่งท่านได้เขียนหนังสือที่มีคุณค่าทางวิชาการไว้หลายต่อหลายเล่มด้วยกันที่ภาษาไทยและ ภาษาต่างประเทศ ซึ่งในจำนวนนี้มีหนังสือที่เกี่ยวกับจีน ได้แก่ ไทย-จีน กำเนิดขงจื๊อ พิธีเซ่นวิญญาณ สู่สุคติของจีน พุทธประวัติจากคัมภีร์จีน กวนอิม-พระโพธิสัตว์แห่งการุณย์ และจีน

เนื้อหาของหนังสือเหล่านี้จะอธิบายจีนในแง่มุมของศิลปะวรรณคดีเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น เรื่อง ไทย-จีน จะมีเนื้อหาที่เน้นหนักทางด้านมนุษยศาสตร์และภาษาศาสตร์เป็นหลัก²⁸ ส่วนเรื่อง กำเนิดขงจื๊อ พิธีเซ่นวิญญาณสู่สุคติของจีน พุทธประวัติจากคัมภีร์จีน และกวนอิม-พระโพธิสัตว์แห่ง การุณย์ จะมีเนื้อหาเน้นหนักไปทางวรรณคดี²⁹

²⁶ จุลชีพ ชินวรรณ, “จีนศึกษาในประเทศไทย,” รัฐศาสตร์สาร 15 (กันยายน – ธันวาคม 2532) :97.

²⁷ อ่านเพิ่มในส่วนของ ประวัติพระยาอนุมานราชชน (เสฐียร โกเศศ) ใน เสฐียร โกเศศ, จีนของเสฐียร โกเศศ (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2512)

²⁸ อ่านเพิ่มใน เสฐียร โกเศศ, “ไทย-จีน” ใน ไทย-จีน (กรุงเทพมหานคร: เจริญรัตน์การพิมพ์, 2515), หน้า 1-140.

²⁹ บทความเหล่านี้ได้ถูกรวบรวมไว้ในหนังสือเรื่อง เสฐียร โกเศศ, ไทย-จีน.

ส่วนในเรื่อง “จีน” ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายที่พระยาอนุমানราชชนได้เขียนไว้ก่อนถึงแก่นิจกรรมนั้น เป็นหนังสือที่ทำให้ผู้อ่านมองเห็นจีนอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางกายภาพ เช่น ภูมิศาสตร์ หรือความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ แต่ทั้งนี้ก็ยังคงเป็นเพียงลักษณะภายนอกโดยทั่ว ๆ ไป โดยไม่มีการวิเคราะห์ลักษณะทางสังคม การเมืองการปกครอง หรือทางเศรษฐกิจที่เป็นลักษณะเฉพาะของจีน

นอกจากพระยาอนุমানราชชนแล้ว ยังมีผู้ที่เขียนหนังสืออันมีเนื้อหาเกี่ยวกับจีนอีกจำนวนหนึ่ง เช่น *ประวัติปรัชญาจีน* (1962) เขียนโดย เศรษฐาธิ วงศ์โกมลเชษฐ *บทบาทชาวจีนในประเทศไทย* (1967) เขียนโดย ชุบุพรเศศ มิลลิแกน *ประวัติวัฒนธรรมจีน* (1967) เขียนโดย เลียง เสถียรสุด *บทบาทชาวจีนในประเทศไทยสมัยรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (1971) เขียนโดย พลทูล อังกินันท์ *21 วันในประเทศจีน* (1974) เขียนโดย หทัย ชิตานนท์ *ชาวจีนในประเทศไทย* (1974) เขียนโดย ขจักษ์ บุษย์พัฒน์ *คลุยจีนแดง* (1974) เขียนโดย ประชา พูนวิวัฒน์ *ภูมิหลังของจีน (สมัยก่อนราชวงศ์ถึงสมัยราชวงศ์หมิง)* (1974) เขียนโดย ไพโรจน์ ไพธิไทร เป็นต้น

นอกจากนี้ในด้านประวัติศาสตร์ หนังสือตำราส่วนใหญ่มักจะเป็นตำราที่แปลมาจากภาษาอังกฤษ เช่น *งาน ทองประเสริฐ ได้แปล บ่อเกิดลัทธิประเพณีจีน* (1968) จาก *Sources of Chinese Tradition* โดย Wm. Theodore de Bary เขียน *ธีระวิทย์ และคณะ ได้แปล อู่อารยธรรมตะวันออก* จาก *East Asia : The Great Tradition* โดย J. K. Fairbank and Edwin O. Reischauer และ *เพ็ชรี สุมิตร และคณะแปล เอเชียตะวันออกยุคใหม่* จาก *East Asia : The Modern Transformation* แต่งโดย J. K. Fairbank and Edwin O. Reischauer และ A. M. Craig *สุลักษณ์ ศิวรักษ์ แปล ประวัติศาสตร์จีน* ของ กู๊ดริคจ์ คาร์ริงตัน เป็นต้น³⁰

เป็นที่น่าสังเกตว่า อุปสรรคสำคัญประการหนึ่งของจีนศึกษาในช่วงเวลานี้ คือ นโยบายผูกติดกับสหรัฐอเมริกาของไทยภายใต้บรรยากาศของสงครามเย็น แต่ต่อมาประมาณปี ค.ศ. 1969 ปราบกฏว่าความคิดของปัญญาชนไทยที่มีต่อสหรัฐอเมริกาเริ่มมีสัญญาณเตือนถึงการเริ่มเปลี่ยนแปลงจากด้านบวกเป็นด้านลบ เมื่อเริ่มมีการตีพิมพ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ การประท้วงครั้งแล้วครั้งเล่าของนิสิตนักศึกษาและประชาชนอเมริกันในเรื่องนโยบายเวียดนามเนื่องจากได้รับผลกระทบจากการถูกเกณฑ์ทหารภายในสหรัฐอเมริกา ในวารสาร “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” อันเป็นวารสารทางวิชาการที่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในขณะนั้น เช่น เรื่อง “ขบถนักศึกษา”³¹ “การปฏิวัตินักศึกษาใน

³⁰ จุลชีพ ชินวรรโณ, “จีนศึกษาในประเทศไทย,” *รัฐศาสตร์สาร* 15, หน้า 126.

³¹ วิทยากร เชิงทูล, “ขบถนักศึกษา,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับบัณฑิต* 2 (มิถุนายน 2512) : 38-51.

อเมริกา”³² “มองอเมริกาในปัจจุบัน”³³ เป็นต้น และหลังจากที่ปัญญาชนไทยได้เริ่มตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับการตัดสินใจของรัฐบาลต่อการดำเนินนโยบายสนับสนุนสหรัฐอเมริกาแล้ว ในช่วงปี ค.ศ. 1971 ปัญญาชนไทยเริ่มมีการนำผลงานการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบต่าง ๆ ที่ไทยได้รับจากการผูกพันที่ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกาไม่ว่าจะเป็นการให้ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกา หรือการที่ไทยอนุญาตให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย เช่น “งานวิจัยทางวิชาการหรือการจารกรรม”³⁴ “งานวิจัยของนักวิชาการอเมริกันกับความมั่นคงของประเทศไทย”³⁵ นอกจากนี้ยังมีหลายต่อหลายบทความ ซึ่งมักจะเขียนถึงผลเสียที่ไทยได้รับจากการมีทหารอเมริกันภายในประเทศไทย เช่น เรื่อง “ตาคลี : ขยะสงคราม”³⁶ “เด็กผมแดง : ลูกกระเบิดที่อเมริกันทิ้งในไทย”³⁷ “ปัญหาต่างด้าวในประเทศไทยและนโยบายต่างประเทศของไทย”³⁸ “ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับฐานทัพอเมริกันในเมืองไทย”³⁹ เป็นต้น

เหล่านี้ทำให้ภายหลังจากที่บรรยากาศทางการเมืองได้คลี่คลายลงหลังปี ค.ศ. 1973 การศึกษาเรื่องประเทศจีนซึ่งเป็นศัตรูสำคัญของสหรัฐอเมริกาในขณะนั้นจึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังเป็นความสนใจที่พุ่งตรงไปยัง “จินคอมมิวนิสต์” ที่ ณ เวลานั้นความจริงที่ปรากฏออกมาจาก “หลังม่านไม้ไผ่” ไม่ได้น่ากลัวหรือเลวร้ายอย่างที่เคยมีการโฆษณาชวนเชื่อมาก่อนหน้านั้นอีกต่อไป หากไม่นับในแวดวงวิชาการแล้ว เรื่องราวเกี่ยวกับจีนนอกสถาบันการศึกษาถูกผลิตออกมาอย่างมากมายทั้งในด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์⁴⁰ วารสารวิชาการต่าง ๆ เช่น

³² วารินทร์ สิ้นสูงสุด, “การปฏิวัตินักศึกษาในอเมริกา,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา* 8 (กันยายน 2512) : 38-42.

³³ อาร์โนลด์ ทอยนีย์, “มองอเมริกาในปัจจุบัน,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 8 (มิถุนายน – สิงหาคม 2513): 3-4.

³⁴ บรรณาธิการ, “งานวิจัยทางวิชาการหรือการจารกรรม,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 8 (ธันวาคม – กุมภาพันธ์ 2513-2514): 3-5.

³⁵ ชีรเวชย์ ประมาญรัฐการ, “งานวิจัยของนักวิชาการอเมริกันกับความมั่นคงของประเทศไทย,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 8 (ธันวาคม – กุมภาพันธ์ 2513-2514): 30-40.

³⁶ วีระวัฑฒิต วังศ์พัทพันธุ์, “ตาคลี : ขยะสงคราม,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 10 (สิงหาคม 2515): 44-57.

³⁷ อนันต์ วิริยะพินิจ, “เด็กผมแดง : ลูกกระเบิดที่อเมริกันทิ้งในไทย,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 10 (สิงหาคม 2515) : 58-67.

³⁸ ธนัค คอมันตร์, “ปัญหาต่างด้าวในประเทศไทยและนโยบายต่างประเทศของไทย,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (พฤษภาคม 2516): 27-38.

³⁹ กองบรรณาธิการ, “ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับฐานทัพอเมริกันในเมืองไทย,” *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11 (พฤษภาคม 2516): 93-96.

⁴⁰ วรศักดิ์ มัทธโนบล, “ปัจฉิมบท,” ใน *จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21*, หน้า 502.

วารสารสังคมศาสตร์ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ รัฐศาสตร์สาร และวารสารธรรมศาสตร์ ได้ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับจีนเพิ่มมากขึ้น บทความทางวิชาการที่พิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ก็มีหัวข้อเกี่ยวกับจีนเพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังมีการจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสาธารณรัฐประชาชนจีนของนักศึกษาอีกด้วย

ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการบุกเบิกการศึกษาเกี่ยวกับจีนหรือ “จีนศึกษา” คือ เขียน ธีระวิทย์ แห่งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เขียน ธีระวิทย์ ได้พยายามอธิบายในงานวิชาการต่าง ๆ ถึงสภาพที่เกิดขึ้นในสังคมจีนภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งมักจะ ไม่สอดคล้องกับภาพพจน์ของจีนที่ทางการพยายามเสนอต่อมหาชน เขียน ธีระวิทย์ ได้เขียนบทความเกี่ยวกับจีนในวารสารวิชาการ เช่น วารสารสังคมศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ และยังได้เขียนตำราเกี่ยวกับการเมืองของจีนที่สำคัญ คือ *วิวัฒนาการปกครองของจีน* (1966, 1974)

แม้ว่าช่วง 3 ปีหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม ค.ศ.1973 จะมีสิ่งตีพิมพ์เกี่ยวกับจีนศึกษาออกสู่สาธารณชนมากมาย แต่อย่างไรก็ดี หากพิจารณาโดยรวมแล้ว การศึกษาจีนในช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่จัดว่าเป็นการศึกษาอย่างเป็นระบบ เนื่องจากสิ่งตีพิมพ์ส่วนใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าวมักแสดงถึงสาธารณรัฐประชาชนจีนในแง่มุมเดียวคือแง่บวก หนุ่มสาวปัญญาชนในสมัยนั้นพิจารณาจีนภายใต้ระบบเหมาด้วยการใช้อารมณ์ที่ผิดหวังจากระบบประชาธิปไตยและสหรัฐอเมริกา ทำให้มองภาพพจน์ของจีนเปลี่ยนแปลงไปมากจากภาพที่เป็น “ปีศาจ” กลายเป็น “นักบุญ”⁴¹ โดยจะพิจารณาแต่เฉพาะข้อดีของระบบจนบางครั้งดูเหมือนเป็นภาพในอุดมคติมากกว่าความจริง เช่น ความเสมอภาคในสังคม บทบาทของนักศึกษาหรือคนหนุ่มสาวที่อุทิศตัวในชนบท โครงการหมอเท้าเปล่า ความสงบเรียบร้อยของประเทศ เป็นต้น ซึ่งมองว่าทั้งหมดเป็นผลมาจากระบบเหมา ทำให้ขณะนั้นประชาชนต่างชื่นชมและต้องการให้ผู้นำไทยมองระบบเหมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาประเทศ

ข. จีนศึกษาในช่วงหลังปี ค.ศ. 1975

นับตั้งแต่มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม ค.ศ. 1975 แม้ว่าจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-จีนมีการคลี่คลายมากขึ้น แต่การศึกษาและตีพิมพ์เรื่องจีนอย่างเปิดเผยออกนอกหน้าเช่นนี้ เป็นอยู่ได้ไม่นาน เนื่องจากในขณะที่มีการเขียนชื่นชมจีนอย่างแพร่หลาย ก็มีการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลอย่างมากเช่นกัน รัฐบาลจึงได้ตัดสินใจเริ่มทำการปราบปรามนักศึกษาอย่างจริงจัง เป็นผลทำให้จีนศึกษาในช่วงนี้จึงหยุดชะงักอยู่

⁴¹ จุลชีพ ชินวรรณ, “จีนศึกษาในประเทศไทย,” รัฐศาสตร์สาร 15,3 : 101.

ประมาณปีเศษเมื่อสังคมไทยเข้าสู่ยุคมีคทาทางปัญญาภายหลังการรัฐประหารอย่างนองเลือดในปี ค.ศ. 1976⁴² จากเหตุการณ์การสังหารหมู่นักศึกษาและประชาชนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ. 1976 และตามมาด้วยการทำรัฐประหารยึดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลพลเรือนของ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช โดยคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดินภายใต้การนำของ พล.ร.อ. สงัด ชลออยู่ ต่อมานายธานินทร์ กรัยวิเชียร ได้ก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลใหม่นี้ดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แข็งกร้าวต่อต้านคอมมิวนิสต์เต็มที่ และแสดงท่าทีที่ไม่เป็นมิตรอย่างไม่จำเป็นกับประเทศเพื่อนบ้านที่ต่างอุดมการณ์กัน ตลอดจนห้ามบุคคลต่าง ๆ มีสิ่งตีพิมพ์เกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์ไว้ในครอบครอง ต่อมาในเดือนมกราคม ค.ศ. 1977 ได้มีนโยบายห้ามคณะผู้แทนของรัฐบาลเดินทางไปพบปะและแลกเปลี่ยนหรือติดต่อที่เป็นทางการกับประเทศที่มีการปกครองระบอบคอมมิวนิสต์⁴³

เหตุการณ์ดังกล่าวจึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนเสื่อมถอยลงอีกครั้ง ต่อมาสถานการณ์ทางการเมืองของไทยได้ผ่อนคลายลง เมื่อพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ร่วมกับนายทหารชั้นผู้ใหญ่อื่น ๆ ได้ทำการยึดอำนาจในวันที่ 20 ตุลาคม ค.ศ. 1977 และขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบแทน นโยบายต่างประเทศของพลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เน้นการอยู่ร่วมกันโดยสันติและเป็นมิตรกับทุกฝ่าย โดยเฉพาะกับประเทศเพื่อนบ้าน อีกทั้งพยายามดำเนินนโยบายต่อมหาอำนาจ ทั้งจีน สหรัฐอเมริกา และสหภาพโซเวียตอย่างเท่าเทียม โดยพยายามสร้างดุลแห่งอำนาจและดุลแห่งผลประโยชน์ระหว่างมหาอำนาจ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนที่ได้ชะงักงันไปในสมัยรัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียร ก็ได้เริ่มฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1978⁴⁴

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในช่วงนี้ได้ทวีความใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น สาเหตุสำคัญก็คือ ปักจายภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กรณีเวียดนามได้เข้าโจมตีประเทศกัมพูชาประชาธิปไตย และยึดพนมเปญได้เมื่อวันที่ 7 มกราคม ค.ศ. 1979 โดยจีนไม่พอใจที่รัฐบาลกัมพูชาประชาธิปไตยที่จีนสนับสนุนอยู่ต้องถูกโค่นล้มลง และไม่พอใจเวียดนามซึ่งเริ่มมีความขัดแย้งกับจีนในหลาย ๆ ประเด็น⁴⁵ โดยจีนได้ทำสงครามสังคมนิยมเวียดนามในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1979 โดยโจมตีบริเวณพรมแดนที่ติดกับจีน ทำให้เวียดนามเสียหายมาก แต่จีนก็สูญเสียทหารไปไม่

⁴² วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “ปัจฉิมบท,” ใน จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21, หน้า 502.

⁴³ จุลชีพ ชินวรรณโณ, จีนศึกษาในประเทศไทย. รัฐศาสตร์สาร 15,3 : 105.

⁴⁴ สรุปลจาก จุลชีพ ชินวรรณโณ, จีนศึกษาในประเทศไทย. รัฐศาสตร์สาร 15,3 : 105-106.

⁴⁵ อ่านเพิ่มใน จุลชีพ ชินวรรณโณ, จีนศึกษาในประเทศไทย. รัฐศาสตร์สาร 15,3 : 107.

น้อย ในขณะที่เดียวกันการยึดครองกัมพูชาของเวียดนามทำให้กองทัพเวียดนามเข้ามาประชิดพรมแดนของไทย และกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณชายแดนที่ติดต่อกับกัมพูชา

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทำให้ประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ทวีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้นำของประเทศทั้ง 2 ต่างเห็นผลประโยชน์และความสัมพันธ์ของกันและกันในการต่อต้านการยึดครองกัมพูชาของเวียดนาม และการขยายอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ผลของประโยชน์ที่สอดคล้องกันระหว่างไทยกับจีนในการต่อต้านอิทธิพลของเวียดนามในกัมพูชา ทำให้สาธารณรัฐประชาชนจีนหันมาให้ความสำคัญต่อไทยและกลุ่มประเทศอาเซียนมากขึ้นเป็นเงาตามตัว นักวิชาการไทยและคนไทยอาชีพต่าง ๆ หลายคณะได้รับเชิญให้ไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นจำนวนมาก⁴⁶ และต่อมา ผลจากการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี ค.ศ. 1975 รวมทั้งการปรับความสัมพันธ์ระหว่างกันอีกครั้งในปี ค.ศ. 1978 ทำให้มีนักวิชาการหลายท่านได้เดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนทั้งที่ได้รับเชิญจากทางการจีนและที่ไม่ได้รับเชิญอย่างเป็นทางการ ทำให้เกิดผลงานมากมายที่เขียนเกี่ยวกับจีน ซึ่งส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับบันทึกความทรงจำที่ผู้เขียนได้ไปพบเห็นมา เช่น *เรื่อง 22 วันในจีน* (1978) เขียนโดย เขียน ธีระวิทย์ เป็นผลงานที่เกิดจากการเดินทางไปเยือนจีน โดยคำเชิญของสมาคมมิตรสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งองค์กรของทางการจีน โกวิท ด้งตรงจิตร เขียน *เที่ยวเมืองจีน* (1980) เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เขียน *ตลอดสายประแจจีน* (1980) และ *เหยียบแผ่นดินหยก* (1982) และ ไมตรี ลิ้มปชาติ เขียน *ไปเยี่ยมอาม่าเมืองจีน* (1983) *จีนแดงที่ได้เห็น* (1978) เขียนโดย วีระ มุสิกพงศ์ *ตุลาการไปเมืองจีน* (1978) เขียนโดย ทวี กสิยพงศ์ *บันทึกการเดินทางไปทัศนศึกษาที่สาธารณรัฐประชาชนจีน* (1978) เขียนโดย ม.ล. ปิณฑน์ มาลากุล *ภาพจากเมืองจีน* (1978) เขียนโดย เกษมศิริสัมพันธ์ *เที่ยวเมืองจีน* (1981) เขียน โดย มาลินี คัมภีร์ญาณนนท์ *คนจีนในยุคนาน* (1989) เขียนโดย เขียน ธีระวิทย์ เป็นต้น

ในส่วนของผลงานที่เกี่ยวกับจีนศึกษาในด้านอื่น ๆ ก็ได้เกิดขึ้นมากมาย อาทิเช่น *การเมืองการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน* (1976) ของ เขียน ธีระวิทย์ โดยผลงานเล่มดังกล่าวเป็นผลงานที่ได้รับการยกย่องจากหลายฝ่ายว่าเป็นผลงานคุณภาพ เนื่องจากการนำเสนอเรื่องสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างมีระบบที่สุดเท่าที่เคยเป็นมาในอดีต นอกจากนี้ยังมี *การเมืองการปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีน (การเมืองเอเชีย 1)* (1975) ของ วิเศษฐ เทพเฉลิม จีน : *การต่อสู้เพื่อมหาอำนาจ* (1978) ของ วุฒิชัย มูลศิลป์ *บทบาทของจีนต่อกิจการโลก* (1978) ของ

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108-109.

จันทร์ฉาย ภัคอรุณ *ชนบทจีน:ระบบและการวางแผน* (1979) ของ โหมลิต ปิ่นเปี่ยมรัชฎ์ ของดีในจีนแดง (1982) ของ วิฑูรย์ วิริยะพันธุ์ *นโยบายต่างประเทศของจีนต่อประเทศอาเซียน :ในยุคสังคมนิยมทันสมัยภายใต้อิทธิพลของ เด็ง เสี่ยวผิง (1978-ปัจจุบัน)* (1994) ของ สุรชัย ศิริไกร เป็นต้น

จะเห็นว่าจีนศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าว ได้รับความสนใจและเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง มีการศึกษาโดยอาศัยข้อมูลที่ผู้ศึกษา ได้จากการเก็บรวบรวมด้วยตัวเองจากแหล่งข้อมูลในชั้นปฐมภูมิ ซึ่งเดิมแหล่งข้อมูลที่อาศัยมัก ได้จากแหล่งข้อมูลทางตะวันตก นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอเรื่องจีนในแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น

จากผลงานด้านจีนศึกษาในประเทศไทยที่กล่าวมานี้ อาจกล่าวได้ว่าจีนศึกษาในประเทศไทย ได้กระทำหน้าที่ของคนอยู่ 2 ด้านด้วยกัน คือ หนึ่ง ทำหน้าที่สร้างความเข้าใจชาวจีนที่อยู่ในไทยให้แก่คนไทยและคนนอกเชื้อชาติหรือสัญชาติจีน ในฐานะที่เป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันเพื่อให้เกิดความปรองดองกัน และสอง ทำหน้าที่สร้างความเข้าใจจีนในฐานะที่เป็นหนึ่งในสมาชิกของสังคมโลกที่ไทยพึงมีความสัมพันธ์บนพื้นฐานของผลประโยชน์ โลกทัศน์ และวัฒนธรรมที่ต่างกัน จะสังเกตได้ว่า หน้าที่ประการแรกนั้น ถือเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะของจีนศึกษาในสังคมไทยเองที่อาจจะคล้ายคลึงกันอยู่บ้างในบางประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เท่านั้น ในขณะที่จีนศึกษาในประเทศอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่แล้วจะเน้นหน้าที่ในประการที่สอง⁴⁷

3.3.2 ปัญหาของจีนศึกษาในประเทศไทย

เดิมทีเดียวภูมิภาคศึกษาหรืออาณาบริเวณศึกษา (area studies) เริ่มเป็นที่รู้จักในประเทศไทย ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นผลมาจากการที่สหรัฐอเมริกาต้องการศึกษาวิจัยประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น หลังจากพบว่าชาวอเมริกันจำนวนมากได้ไหลทะลักเข้าสู่ภูมิภาคดังกล่าวอย่างรวดเร็วภายใต้บรรยากาศสงครามเย็น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้รัฐบาลอเมริกันสนับสนุนให้มีการส่งผู้วิจัยเดินทางมาศึกษาวิจัยเรื่องราวต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชีย รวมทั้งสนับสนุนให้ประเทศในแถบเอเชียตื่นตัวและหันมาให้ความสำคัญในแขนงวิชาเอเชียศึกษา แต่อย่างไรก็ตาม เอเชียศึกษารวมทั้งจีนศึกษาในประเทศไทยขณะนั้นก็ยังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร รวมทั้งยังประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย ซึ่ง วรศักดิ์ มหัทธโนบล ได้กล่าวว่า เอเชียศึกษารวมทั้งจีนศึกษาในประเทศไทยเพิ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลไทยอย่างจริงจังเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1987 เมื่อสถาบันเอเชีย

⁴⁷ วรศักดิ์ มหัทธโนบล, “ปัจฉิมบท,” ใน *จีน-ไทย ในศตวรรษที่ 21*, หน้า 503-504.

ศึกษาได้รับการก่อตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมีโครงการจีนศึกษาเป็นส่วนหนึ่งที่ขึ้นต่อสถาบันแห่งนี้⁴⁸

ก. ปัญหา “จีนศึกษา” ในอดีต

จุลชีพ ชินวรรณ ได้เคยทำการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาเรื่อง “จีนศึกษา” ในประเทศไทยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 และได้ข้อสรุปว่า เมื่อมองภาพรวม แม้ว่าพัฒนาการของจีนศึกษาจากอดีตถึงปัจจุบันได้ขยายตัวไปมาก ซึ่งมีส่วนช่วยทำให้องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับจีนเพิ่มขึ้น แต่จีนศึกษาก็ยังมีอุปสรรคและปัญหาอีกหลายประการ ดังนี้

1. การขาดนักวิชาการเกี่ยวกับจีนศึกษาในบางด้าน

ความรู้เกี่ยวกับจีนศึกษาในด้านการเมือง การต่างประเทศ และประวัติศาสตร์ ค่อนข้างหลากหลาย ในขณะที่บางด้านเช่น เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ยังไม่ได้รับการพัฒนาเท่าที่ควร ปัญหาสำคัญคือ การขาดนักวิชาการและผู้สนใจเกี่ยวกับจีนศึกษาในด้านเหล่านี้อย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเศรษฐศาสตร์ นักมานุษยวิทยาและนักสังคมศาสตร์

2. การขาดแคลนตำราทางด้านจีนศึกษา

ตำราเป็นเอกสารวิชาที่จำเป็นในการสั่งสมและสืบทอดองค์ความรู้ จีนศึกษายังขาดตำราในหลาย ๆ ด้าน บางด้านที่มีอยู่แล้วก็จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย ทันเหตุการณ์

3. การขาดแคลนผลงานวิจัย

การทำวิจัยเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ให้กว้างขวางรอบด้านและลึกซึ้ง ในปัจจุบันการทำวิจัยที่เกี่ยวกับจีนยังมีอยู่น้อยมาก น่าที่จะได้รับการส่งเสริมทั้งในภาครัฐบาลและเอกชนให้มีการทำวิจัยให้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ หรือการเมือง

⁴⁸ สัมภาษณ์ วรรศักดิ์ มหัทธโนบล, อาจารย์, 29 มกราคม 2546.

⁴⁹ อาศัยข้อมูลจาก จุลชีพ ชินวรรณ, “จีนศึกษาในประเทศไทย,” รัฐศาสตร์สาร 15,3 : 128-130.

4. การขาดเงินทุนอุดหนุนในกิจกรรมวิชาการทางด้านจีน

ในปัจจุบัน (ค.ศ. 1989) สถาบันวิชาการที่เน้นด้านจีนศึกษา เช่น สถาบันเอเชียศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยังต้องพึ่งพางบประมาณแผ่นดินในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับจีนศึกษา และงบประมาณที่มีจำกัดทำให้ไม่สามารถขยายกิจกรรมวิชาการออกไปได้ เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคศึกษาอื่น ๆ เช่น ญี่ปุ่นศึกษาที่ได้รับเงินอุดหนุนจากหน่วยงานของประเทศญี่ปุ่น ทำให้สามารถขยายกิจกรรมวิชาการออกไปได้มาก

5. ความซับซ้อนในหลักสูตรทางด้านจีนศึกษา

ในบางมหาวิทยาลัยที่มีวิชาเกี่ยวกับจีนในหลายคณะ มักจะมีความซ้ำซ้อนในด้านเนื้อหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านประวัติศาสตร์และการเมือง เช่น วิชาประวัติศาสตร์จีนสมัยใหม่กับการเมืองสาธารณรัฐประชาชนจีน จะมีความใกล้เคียงกันมาก อาจารย์ผู้สอนในวิชาดังกล่าวน่าจะปรึกษาหารือร่วมกันถึงเนื้อหา เพื่อลดความซ้ำซ้อนและเสริมซึ่งกันและกัน

6. ความลำบากในการทำจีนศึกษาให้เป็นสหวิทยา (interdisciplinary)

การศึกษาเกี่ยวกับภูมิภาคต่าง ๆ หรือที่เรียกว่า “ภูมิภาคศึกษา” (area studies) ได้วางเป้าหมายในการเรียนการสอนว่าจะมีลักษณะ “สหวิทยาการ” แต่ในทางปฏิบัติค่อนข้างทำได้ยาก เนื่องจากอาจารย์ผู้สอนมักจะมีความรู้เฉพาะทางสาขาใดสาขาหนึ่ง ทางแก้ไขเพื่อปรับปรุงความเป็นสหวิทยาการก็คือ เปิดโอกาสให้มีการปรึกษาหารือระหว่างอาจารย์ผู้สอนหรือจัดให้มีการสอนร่วมกันหรือเป็นที่มในบางวิชา

ข. ปัญหา “จีนศึกษา” ในปัจจุบัน⁵⁰

แม้ว่า “จีนศึกษา” ในประเทศไทยในปัจจุบันจะได้มีการพัฒนาไปจากเดิมเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีนักวิชาการไทยหลายท่านที่เห็นความสำคัญของแขนงวิชาดังกล่าว ได้พยายามพัฒนาและยกระดับ “เอเชียศึกษา” และ “จีนศึกษา” ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งมีการตอบรับและการสนับสนุนอย่างดีจากรัฐบาลและสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ปัญหา “จีนศึกษา” ที่เคยเป็นในอดีตได้รับการแก้ไข อาทิเช่น ในปัจจุบันนี้นักวิชาการที่เกี่ยวกับจีนศึกษามีจำนวนมากขึ้น ผลงานการวิจัยมีจำนวนมากขึ้นและมีโครงการวิจัยที่หลากหลาย รวมทั้งมีความพยายามที่จะทำให้ “จีนศึกษา” เป็นสหวิชาการ เงินสนับสนุนการวิจัยมีจำนวนมากขึ้น เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตาม “จีนศึกษา” ในประเทศไทยก็ยังคงต้องเผชิญหน้ากับปัญหารูปแบบใหม่

1. ขาดความสมดุลระหว่างงานวิจัยพื้นฐานและงานวิจัยประยุกต์

ปัญหาขาดความสมดุลระหว่างงานวิจัยพื้นฐานและงานวิจัยประยุกต์อันมีที่มาจาก 2 แหล่ง คือ นักวิจัยและเงินทุนที่หาได้ แหล่งทุนภายในและภายนอกเกือบทั้งหมดสนใจงานวิจัยประยุกต์มากกว่า และอีกปัญหาหนึ่งที่เกิดขึ้นได้ยากกว่า คือ ความถนัดหรือความสนใจของนักวิจัยที่หาได้ ไม่ใช่ นักวิจัยทุกคนมีความสามารถที่จะทำวิจัยพื้นฐานได้ นอกจากนั้น การทำวิจัยพื้นฐานไม่ค่อนำ ตื่นเต้น ไม่เหมือนกับการสำรวจมติมหาชน หรือทำเรื่องคอร์ปชั่น เรื่องเหล่านี้ทำแล้วดัง อีกประการหนึ่ง คือ งานวิจัยประยุกต์มีคนสนใจในวงกว้างกว่า

2. ปัญหาความร่วมมือของคณาจารย์หรือการบริการคณาจารย์ด้านงาน

วิจัย

การก่อตั้งสถาบันวิจัยในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในยุคแรกมีปรัชญาเบื้องต้นที่จะให้สถาบันฯ รับผิดชอบต่องานวิจัยที่อาจารย์อยากทำ แต่ในทางปฏิบัติไม่ได้เป็นเช่นนั้น เนื่องจาก

⁵⁰ ข้อมูลส่วนใหญ่สรุปจาก เขียน ธีระวิทย์, “ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการบริหารงานทางวิชาการ,” ใน อาจารย์เขียนในฐานะนักบริหาร, หน้า 1-30. ซึ่งเป็นการเขียนประเมินผลงานและความล้มเหลวของการบริหาร สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่การที่ผู้เขียนเลือกบทความดังกล่าวเป็นหลัก เนื่องจากสถาบันเอเชียศึกษาแห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถาบันการวิจัยชั้นนำ อีกทั้ง วิชา สุจริตชนารักษ์ ยังกล่าวว่า เขียน ธีระวิทย์ ซึ่งเป็นผู้ร่วมก่อตั้งสถาบันเอเชียศึกษาและเคยเป็นผู้บริหารของสถาบันเอเชียศึกษา เป็นผู้บุกเบิกในด้านเอเชียศึกษาอย่างแท้จริงของประเทศ ซึ่ง “จีนศึกษา” ก็เป็นส่วนหนึ่งของ “เอเชียศึกษา” ด้วย

อาจารย์บางท่านที่มีฝีมือก็พอใจที่จะหาทุนเองโดยไม่ต้องพึ่งสถาบันฯ หรืออาจารย์บางท่านรับงานไปแล้วเสร็จไม่ตามกำหนด เป็นต้น และเมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นต้องสร้างนักวิจัยของตนเองภายในสถาบันฯ แต่โดยส่วนใหญ่แก่นักวิจัยในสถาบันโดยทั่วไปมีพื้นฐานความรู้น้อยกว่าอาจารย์ ทำให้คุณภาพของงานอาจจะน้อยลง

3. ปัญหาด้านการเผยแพร่

แม้ว่าผลงานการวิจัยจะมีมากแต่ปัญหามีว่า งานเผยแพร่มียุคอ่อน คือ ขาดการประชาสัมพันธ์และไปไม่ถึงมือของผู้ที่ควรจะได้รับประโยชน์ ซึ่งในระยะหลังก็มีความพยายามปรับปรุงด้านนี้ แต่ยังไม่เพียงพอ เนื่องจากปัญหาด้านการจัดสรรงบประมาณ

โดยสรุปแล้ว “จีนศึกษา” มีความสำคัญต่อประเทศไทยเป็นอย่างมาก ในฐานะที่สาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ มีภูมิศาสตร์ที่ตั้งใกล้ชิดกับไทย และประชาชนทั้ง 2 มีสายสัมพันธ์ทางสายเลือดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้นจึงทำให้ “จีนศึกษา” ในประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดมา และแม้ว่าจะประสบกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ แต่องค์ความรู้ที่เกี่ยวกับจีนศึกษาในปัจจุบันก็มีการขยายตัวอย่างกว้างขวาง ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างให้เกิดความร่วมมือระหว่างกันในด้านต่าง ๆ ในอนาคตอันนำไปสู่การได้มาซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติที่ทั้ง 2 ประเทศต้องการ

3.4 สรุป

พัฒนาการของ “จีนศึกษา” ได้ก่อตัวขึ้นอย่างจริงจังภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลังจาก “เอเชียศึกษา” ได้รับการสนับสนุนและความสนใจอย่างกว้างขวางในสหรัฐอเมริกา ทั้งนี้เป็นผลมาจากสภาพการเมืองระหว่างประเทศภายใต้บรรยากาศของสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเย็น ที่ส่งเสริมให้สหรัฐอเมริกาเข้ามามีส่วนร่วมพัวพันในภูมิภาคเอเชียเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการทำสงครามกับญี่ปุ่น การเข้ามามีส่วนร่วมในสงครามกลางเมืองของจีน การเข้ามามีส่วนสำคัญในสงครามเกาหลีและสงครามเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการของผู้นำสหรัฐอเมริกาในการผ่อนคลายความตึงเครียดและยกระดับความสัมพันธ์กับสาธารณรัฐประชาชนจีน เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ของสหรัฐอเมริกา ในปัญหาสงครามเวียดนามและปัญหาแก้มพูชา ดังนั้นการทำความเข้าใจสาธารณรัฐประชาชนจีนอย่างลึกซึ้งจึงเป็นเรื่องสำคัญ และแม้ว่าจีนศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวจะได้

รับความสนใจอย่างกว้างขวาง แต่ผู้วิจัยก็ต้องเผชิญหน้ากับอุปสรรคนานาประการในการให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ แต่อย่างไรก็ตาม “จีนศึกษา” ก็ยังคงได้รับความสนใจและพัฒนาเรื่อยมา จนกระทั่งได้แพร่เข้ามาสู่ประเทศในแถบเอเชียโดยการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา และในที่สุดก็ได้เข้าสู่ประเทศไทย ประกอบกับไทยมีลักษณะหลายประการที่เอื้อต่อการเรียนรู้ “จีนศึกษา” จึงทำให้ “จีนศึกษา” ในประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าโดยในช่วงแรกของการวิจัยเรื่องดังกล่าว ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก เนื่องจากยังประสบกับอุปสรรคทางด้านอุดมการณ์ที่ต่างกัน จึงทำให้การศึกษาวิจัยจีนต้องทำอย่างระมัดระวัง แต่ภายหลังการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับสาธารณรัฐประชาชนจีนแล้ว “จีนศึกษา” ก็เริ่มได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง และมีการพัฒนาเรื่อยมาจนกระทั่งปัจจุบัน